

**Особливості навчання розділу «Вигук» у 7 класі
за новим підручником української мови**

**Валентина НОВОСЬОЛОВА,
канд. пед. наук, старший науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України**

УДК 372. 8: 811.161.2

У статті висвітлюються особливості навчання вигуків, використання їх у процесі комунікації на уроках української мови в 7 класі за новим підручником української мови (автори Н. Голуб, Г. Шелехова, В. Новосьолова, А. Ярмолюк). Автором проаналізовано вигуки як частину мови й роль їх у мовленні; зосереджено увагу на необхідності опанування учнями особливостями функціонування вигуків у різних мовленнєвих ситуаціях, використанні їх у власному мовленні; даються методичні рекомендації щодо роботи над вивченням вигуків і звуконаслідувальних слів на уроці української мови. Для ілюстрації теоретичних положень уміщено орієнтовний конспект, фрагменти уроку, приклади завдань і вправ.

Ключові слова: вигук, морфологія, навчання вигуків, функціонування вигуків, нові підручники української мови.

Постановка проблеми. Основна мета навчання української мови полягає у формуванні національно свідомої, духовно багатої мовної особистості. З огляду на те, що трансформуються основоположні морально-етичні цінності, норми й ідеали, відбувається війна зі злом, на часі створення такого підручника, від якого значною мірою залежить моральне здоров'я, моральний дух майбутніх громадян України.

Новий підручник української мови для 7 класу (автори Н. Голуб, Г. Шелехова, В. Новосьолова, А. Ярмолюк) [7] покликаний передусім навчити учнів виявляти проблему й знаходити ефективні способи її розв'язання за допомогою засобів української мови, тобто виробити в учнів

здатність аналізувати, оцінювати, зіставляти набуті вміння й навички для використання їх у повсякденному житті. У підручнику зосереджено увагу на завданнях, які передбачають посилення функціонального компонента навчання, на кінцевий результат, який визначається способами діяльності учня, на розвиткові емоційно-ціннісного ставлення учнів до світу.

Підручник побудований на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого й діяльнісного підходів. У процесі створення підручника авторами враховано, що показниками рівня сформованості комунікативної компетентності учнів виступатимуть чотири фактори: *мотиваційний* (зміни в мотивах, потребах, інтересах, установках); *когнітивний* (зміни в якості знань); *поведінковий* (зміни в поведінці, стосунках); *оцінно-рефлексивний* (зміни в оцінці, самоаналізі, аргументації). У процесі комунікації учні вчаться не лише передавати інформацію, а й реагувати на навколишню дійсність, висловлювати ставлення до неї, розвивати емоційну сферу, стійкість до стресу, упевненість у своїх силах, позитивне ставлення до себе й інших. Важливу роль у цьому процесі відіграють ті засоби мови й мовлення, які забезпечують вираження емоцій, емоційних оцінок, волевиявлень, етикету.

Такими одиницями є вигуки, до складу яких входять незмінні слова, що не мають спеціальних морфологічних показників, крім незмінюваності, а також словосполучення, різні фразеологізовані речення. Вигук є складником емоційно забарвленого мовлення, особливістю якого є використання невербальних засобів комунікації: інтонації, жестів, міміки. Вигук – це та частина мови, яка властива усному розмовному мовленню. Учні часто вживають вигуки у власному мовленні (переважно спонтанному), але в 7 класі вперше вивчають ці граматичні одиниці, правопис їх.

Граматична природа, статус вигуків як частини мови, склад, ознаки та функціонування в мовленні їх трактуються вітчизняними й зарубіжними лінгвістами неоднозначно. Ф. Буслаєв, Д. Овсянко-Куликовський, О. Пешковський вигуки вважали словами, що знаходяться за межами частин

мови. На думку О. Пешковського, вигук є чужорідним елементом у реченні, за порівнянням Д. Овсянико-Куликовського, «кулею в тілі людини», що пояснюється відсутністю у вигуках лексичного значення. П. Фортунатов, О. Шахматов, А. Грищенко, Л. Мацько зараховують вигук до морфологічних одиниць, але виводять із системи повнозначних і службових частин мови. В. Виноградов виокремлював вигук у самостійну групу спільно із частинами мови, частками мови й модальними словами.

Вигуки й звуконаслідувальні слова тривалий час перебували поза увагою спеціальних наукових досліджень. В останні десятиліття зріс інтерес до проблеми вигуків і звуконаслідувальних слів. Вивченням вигуків в українському мовознавстві займалися лінгвісти й лінгводидактики І.Багмут, Л. Мацько, І. Вихованець, І. Гаценко, І. Гуменюк, О. Курило, О. Рак та інші. Дослідники висвітлюють фонетичні, структурні, семантичні й синтаксичні особливості, функціонально-комунікативні властивості вигуків і звуконаслідувальних слів.

Сучасні мовознавці (Уфімцева А., Вихованець І.) розглядають вигуки як одиниці, що перебувають на периферії речення в сфері лише мовлення, на відміну від повноцінних речень, які є фактом і мовлення, і мови.

В українському мовознавстві звуконаслідувальні слова розглядають як різновид вигуків (Л. Мацько) або як групу слів, яка прилягає до вигуків, але не зливається з ними повністю, оскільки не виражає ні емоцій, ні волевиявлень(Колодяжний А. , Городенська К.).

Мета статті – розглянути зміст, методи й прийоми роботи, особливості процесу навчання розділу «Вигук» у 7 класі за новим підручником української мови (автори Голуб Н., Шелехова Г. , Новосьолова В., Ярмолюк А.).

Чинною програмою з української мови [6], відповідно до змін, затвердженими наказом Міністерства від 29.05.2015 № 585, на вивчення вигуків і звуконаслідувальних слів у 7 класі виділено 1 годину. Автори

нового підручника української мови для 7 класу врахували зміни, внесені до зазначеного вище розвантаженого варіанту програми, й зосередили увагу на аспектах роботи, які є істотними в забезпеченні належного рівня комунікативної компетентності учнів й мають практичне застосування в усному й писемному мовленні школярів.

Необхідно на мінімально короткий час сформувати в учнів поняття про вигук, виробити правописні й пунктуаційні вміння й навички вживати дефіс у вигуках й звуконаслідувальних словах і кому, тире й знак оклику в реченнях із вигуками, уміння використовувати вигуки в різних життєвих ситуаціях. Мета засвоєння теми «Вигук» передусім полягає в тому, щоб збагатити мовний арсенал учнів виражальними засобами вигуків, навчити свідомо вживати їх у власному мовленні. У писемному мовленні в художньому стилі, крім знайомства із семантикою цього мовного явища, необхідно засвоїти пунктуаційні норми. Особливість вигуків полягає в тому, що за допомогою їх можна дуже точно й влучно передати найяскравіші почуття, емоції, переживання, часом протилежні: радість, захоплення, піднесення, схвалення, сум, тугу, горе, жаль, жах, страх, переляк, зневагу, огиду, іронію тощо.

Висловлення з вигуками є складником діалогічного мовлення. Вони вживаються в умовах неофіційного спілкування, у процесі якого повною мірою виявляється спонтанність висловлення. Вибір вигуків адресантом залежить від ситуативності, емоційності мовлення, інтелектуального рівня співрозмовників. Так, комунікативна ситуація визначає мовленнєву поведінку, способи реалізації комунікативного наміру мовця, важливими є обставини, за яких відбувається спілкування: місце, час, особистості партнерів, їхні соціальні ролі тощо. Емоційність мовлення передбачає вживання вербальних і невербальних засобів вираження емоційності мовця і слухача, їхнього ставлення до змісту розмови, їх оцінки. Від інтелектуального рівня мовців залежить не тільки знання мови, а й уміння користуватися її засобами. Отже, ці чинники створюють певні умови для

появи в мовленні співрозмовників вигуків, визначають вибір відповідних вигуківих висловлень, впливають на прагнення адресанта реалізувати свій комунікативний задум, утримати увагу адресата, виявити власне ставлення до теми діалогу. Переважання мовленнєвих ознак над мовними спричиняється до посилення ролі інтонаційного оформлення вигуків, а також контексту. Усі вигуки супроводжуються специфічною інтонацією – інтонацією видільності, а значна частина їх – ще й інтонацією окличності. Інтонація є обов'язковим компонентом вигуків.

У процесі навчання вигуків української мови потрібно врахувати той факт, що мовленню школярів властиві вигуки, запозичені з інших мов, грубі, непристойні слова (наприклад, «вау!», «капець!», «абзац!», «кранти!» тощо). Такі слова потрібно викорінювати, розвивати в учнів усвідомлене ставлення до культури й чистоти мовлення, збагачувати мовлення учнів емоційно забарвленими словами морально-етичної тематики.

У зв'язку з тим, що часу на вивчення вигуків визначено програмою мінімально, з метою ефективності роботи й досягнення її кінцевих результатів його необхідно розподілити протягом уроку максимально раціонально. Проведення будь-якого типу уроку передбачає застосування відповідних форм навчальної роботи учнів. Особливістю уроку навчання вигуків є те, що він є комбінованим, тому що протягом однієї академічної години учням необхідно сформулювати уявлення про вигук, виробити правописні й пунктуаційні вміння й навички, навчитися вживати вигуки у власному мовленні, систематизувати здобуті знання, набуті вміння й навички. Основними формами роботи на уроці можуть бути індивідуальна, фронтально-колективна й групова.

Мінімізація часового проміжку між моментом ознайомлення з новим теоретичним поняттям та його актуалізацією, роботою над вживанням у мовленні потребує ефективних методів і прийомів роботи. Практичний матеріал підручника представлено таким чином, щоб розв'язати на уроці зазначені вище завдання.

У новому підручникові для 7 класу авторами передбачено такі компоненти уроку, як цілевизначення, рефлексія, аналітичні вправи й завдання дослідницького й творчого характеру, заплановано роботу в парах і групах.

Варто наголосити, що вигуки не належать ні до повнозначних, ні до службових слів, на відміну від повнозначних слів вигуки не мають номінативної функції, на відміну від службових – не виконують граматичної функції зв'язку. Деяку аналогію можна провести між вигуками й службовими частинами мови: не відповідають на питання, не є членами речення. Однак, на відміну від них, вигук не упорядковує самостійних слів у реченні (як прийменник і сполучник) чи частин у складному реченні (як сполучник), не надає додаткових відтінків значень реченню чи окремим його членам (як частка), хоча й зв'язаний за змістом та інтонаційно з цілим реченням: порівняно з частками значення вигука обмежене, він може виражати тільки почуття й волевиявлення. Ця особливість значення вигука зумовлює його здатність оформлювати окличне речення, хоч сам стоїть поза його структурою.

У сильному класі матеріал підручника можна доповнити додатковими відомостями про вигук.

У складі вигуків виділяються такі групи: а) вигуки, які виражають емоційне ставлення, переживання, почуття захоплення, урочистості, болю, розпачу, здивування, несподіванки, радості тощо (*а! о! ай! Ах! Ой! Ох! Пхе! Пху! Хі! Фі! Фе!*); б) вигуки, що виражають волевиявлення мовця (наказ, спонукання, вимога, заклик, оклик, заохочення тощо): *агов! Геть! Баста! Годі! Гайда! Тс! Ей! Ау! Алло! Нумо! Біс! Марш! Цить!* в) етикетні вигуки виражають такі узвичаєні частини спілкування, як вибачення, вітання, прощання, запрошення: *спасибі! даруйте! добридень! добраніч! будьте! будь ласка! прошу!* тощо; г) слова прикликання та відгону домашніх тварин і птахів: *війо! гей! гиля! киць-киць! на! тощо.*

Окрему групу складають **звуконаслідувальні** слова, що відтворюють звуки навколишнього середовища засобами мови (*бам! дзінь! бух! брязь! пчх! шу-шу! няв- няв! тощо*).

Обов'язково потрібно наголосити на значенні вигуків у мовленні. Можна використати матеріал І. Вихованця: «Доречно вжитий вигук у розмовному мовленні або в художніх творах може сказати нам більше, ніж десятки звичайних слів. Стихло й правдиво виражають вигуки емоційний стан людини. У вмілих руках вони – необхідне знаряддя граматичної майстерності. У розмовному мовленні вони вимовляються з відповідною інтонацією й часто супроводжуються мімікою та жестами. Інтонації належить вирішальна роль. Якщо вимовити вигук без властивої йому інтонації, то він знебарвлюється, втрачає свою виразність і навіть значення. Отже, інтонація – найнеобхідніша умова існування вигуків [3, 375]».

Під час вивчення вигуків й звуконаслідувальних слів можна застосовувати різні організаційні форми навчання, типи уроків, наприклад, урок-комунікація, урок-дослідження.

Розглянемо особливості навчання вигуків на прикладі орієнтовного конспекту уроку-дослідження.

Тема уроку: Вигук як особлива частина мови

Соціокультурна тема: Культура вираження емоцій і почуттів

Мета уроку: а) виробити вміння знаходити вигуки в реченні, правильно писати й розставляти розділові знаки при них;

б) навчити доречно вживати вигуки в усному й писемному мовленні;

в) розвивати мовне чуття, мовленнєвомислительні вміння, аналізувати тексти щодо ролі в них вигуків;

д) навчитися визначати функції вигуків як засобу виразності в художніх творах на уроках літератури.

Тип уроку: комбінований

Перебіг уроку

1. Мотивація навчальної діяльності (мета: організувати психологічне налаштування учнів, створити мотивацію навчальної діяльності, з'ясувати необхідні для теми уроку поняття)

Учитель: Який розділ української мови ми вивчаємо?

Учень: Морфологію.

Учитель: Чи всі частини мови ми вже вивчили?

Учень: Ми вже знаємо, що якщо Ви так запитуєте, то не всі!

Учитель: Так! Сьогодні черговий сюрприз, погляньте на дошку.

Учитель: Яку тему сьогодні вивчатимемо, яка мета уроку?

Учень: Судячи з теми, написаної на дошці, будемо розглядати вигук – нову частину мови, про яку ще не знаємо.

2. Перевірка домашнього завдання, підготовка до вивчення нових понять (мета: відновити потрібні для теми уроку вивчені поняття, актуалізувати поняття для вивчення нової теми)

Учитель: Які службові частини мови ми вже вивчили? Які основні ознаки їх?

Учень: Прийменник, сполучник, частку. Кожна з цих частин мови не відповідає на питання, не є членом речення.

3. З'ясування нових понять теми, спостереження над мовними фактами (мета: виявити істотні ознаки нових понять)

Введення й початкове закріплення базових теоретичних понять можна проводити за допомогою методів *спостереження над текстом, бесіди за його змістом, самостійної й колективної роботи з підручником* (вправа 649). Метод спостереження над мовними явищами в тексті вправи спрямований на розпізнавання вигуків й звуконаслідувальних слів, аналізу настрою, який вони створюють, спостереження за інтонацією, з якою вони вимовляються.

Учитель: Який висновок можна зробити про виділені в тексті вправи слова? Що виражають ці слова? Чи могли б ми дізнатися про зміст їх без контексту?

Учень: Ці слова не належать до жодної з вивчених нами раніше частин мови. Вони виражають у тексті страх, занепокоєння, передають різні звуки, що є в природі. Такі слова, як «Ач!», «Ай-я-яй!» без тексту важко було б зрозуміти, а всі решта зрозумілі й без контексту.

Учитель: Молодець, правильно помітив! Сьогодні ми з'ясовуватимемо особливості вигуків як частини мови, роль їх у мовленні. Отже, підсумуємо, про що ми дізнались, спостерігаючи над цими словами.

(Після виконання кожного завдання застосування методу рефлексії дає змогу учневі усвідомити свої навчальні досягнення, проаналізувати здобуті результати в навчальному процесі й визначити подальші цілі навчання. Важливо, щоб учень розумів важливість, мету, значення кожного виконуваного завдання для подальшого навчання й життя).

Ознайомлення з вигуками можна розпочати також із завдання, у якому учні, застосовуючи метод реконструкції, наповнюють текст потрібними вигуками. (Слова для довідки записані на дошці).

Учитель зачитує текст:

Відомо, що вигуки виражають різноманітні почуття, не називаючи їх. Уявіть, що вас щось злякало. Які вигуки ви вживаєте? Мабуть, ... чи А якщо вас щось несподівано розсмішило? Ви, без сумніву, вимовите: «...»?

Побачивши щось неприємне, що викликає відразу, ви, найшвидше, скажете ... або

Якщо ви стомлені, то, говорячи про це, уживатимете вигук

Яке слово-вигук використовує мама чи бабуся, із співчуттям дивлячись на ваш письмовий стіл? Очевидно, ... або

А що ви вигукнете, почувши радісну новину? Без сумніву: «...!»

А якщо вам сподобався виступ артиста? ...

Довідка: ой! ай! ха-ха! фе! бр! тьху! ох! ой-ой! Господи! ура! браво!

Розпочати пояснювати новий теоретичний матеріал можна за допомогою етимологічної довідки про вигук.

Вигук. Словотворча калька XVIII ст. від лат. *Interjektio* – уведення, вставка; *interjere* – кидати, класти, ставити (між, серед).

Учитель: Тепер спробуйте сформулювати, що називається вигуками, й з якою метою вони вживаються в мовленні.

Далі формулювання учнів уточнюються, потім звіряються за підручником (§75, с. 257) й обумовлюють, ЯК вони «побудували» визначення (проаналізувавши текст і вияснивши значення тих слів, які, як стало зрозуміло, є вигуками. Потім учитель пропонує скласти план прочитаного теоретичного матеріалу, дібрати власні приклади й підготувати повідомлення на лінгвістичну тему.

Учитель: Як ви думаєте, які функції виконують вигуки в мовленні?

Учень: Виражають почуття, накази, вимоги, вибачення, прощання, вітання.

Учитель: Правильно. Додам, що доречно вжитий вигук у розмовному мовленні або в художніх творах може сказати нам більше, ніж десятки звичайних слів. Стисло й правдиво виражають вигуки емоційний стан людини.

Учні виконують вправу 649, визначають інтонацію виділених у тексті вправи вигуків і звуконаслідувальних слів.

Учитель: Яка, на вашу думку, роль інтонації?

Учень: Інтонації тут належить важлива роль.

Учитель: Можна додати – вирішальна роль. У цьому легко переконатися. Якщо ми спробуємо вимовити вигук без властивої йому інтонації, то він знебарвлюється, втрачає свою виразність і навіть значення. Інтонація – найнеобхідніша умова існування вигуків.

Отже, семикласники за допомогою вчителя доходять висновку, що властивість вигуків виражати різноманітні значення зумовлюється контекстом, ситуацією мовлення, інтонацією, жестами й мімікою.

4. Закріплення понять на новому матеріалі

Учитель: Зверніть увагу на багатозначність вигука.

(Спостереження за багатозначністю можна здійснювати на прикладі речень вправи 650, у якій за допомогою прийому зіставлення учні визначають почуття, виражені одним і тим же вигуком. Вправи на зіставлення лексичних засобів сприяють формуванню в учнів навичок розрізняти стилістичне, емоційне забарвлення слів, дають змогу встановити, якими стильовими рисами визначається вибір цих засобів).

Учитель: За допомогою вигука **о!** можуть виражатися різні почуття, нерідко навіть із протилежним значенням. Порівняйте деякі значення вигука **о!**

1) здивування: – *Я вважаю, що ви мали б вибачитися перед ним, – твердо сказала вчителька. – О! Це ж за що? (О. Гончар);*

2) сумніву, недовіри: – *Тату, правда, галушки в мене вдалися не згірше, як в тітки Докії? – Кращі, – підхвалює доньку. – О, вже і кращі, – заперечує Настечка (М. Стельмах).*

3) ствердження: *О! Перед оциренням коричневої гієни народ мій не став на коліна... (П. Тичина).*

4) радість, задоволення: – *О! Даль, яку він (Шопена вальс) срібну відслонив Мені в цей час вечірньої утоми (М. Рильський).*

Закріпити сформоване вміння можна за допомогою виконання такої вправи:

Прочитайте речення. Визначте почуття, що передає наведений вигук. За необхідності скористайтеся довідкою.

1. – *Ой!* – дивувалась Уляна, торкаючи легенько свої брови, обличчя. (О. Довженко). 2. – *Ой!* – скрикнув Остап, вхопившись за груди й захитався. (М. Коцюбинський.) 3. – *Ой!* – закрила Палагна очі рукою, як розсипались гори. (М. Коцюбинський.) 4. – *Ой!* цілі три години спала! (А. Головка). 5. – *Я не кричу, я стогну! Ой, ой, ой!* яку лілію розтоптали, ох!.. Терентій! – Мічурін схилився над лілією й почав обережно обгортати її землею (О. Довженко). 6. – *Гпру!* – *Ой, який ти! Дам ось!.. який нетерплячий!* – чути було, як поляскала (Марія) по шиї (коня) (А. Головка). 7. *Ой, як іще довго чекати!*

(Остан Вишня.) 8. Ой, як хочеться учитись... (П. Тичина). 9. Ой стережися, польова пташко, знизу блискучих котячих очей, а згори бистрих пазурів хижих шулік! (Панас Мирний).

Довідка: здивування, захоплення; фізичний біль, страждання; жах, переляк; тривогу, неспокій; убоління, жаль, горе; незадоволення, докір; нетерпеливість; бажання чогось; застереження, попередження, погрозу.

Стилістичні особливості вживання вигуків учні досліджують за допомогою вправи 653. Обов'язково звертається увага учнів на сферу використання висловлень із вигуками. Можна запропонувати учням виконання такого завдання:

Прочитайте виразно уривки. До яких стилів мовлення їх можна віднести? Відшукайте в текстах і назвіть етикетні вигуки-синоніми. Про які стосунки між людьми, що вітаються, свідчать ці слова? Назвіть інші слова-вітання й опишіть ситуації, у яких доречно уживання їх.

1. Як тільки прокинеться Петрик у хаті –

Радіють під вікнами друзі пернаті.

Підніметься з ліжка, відкриє фіранку,

А голуб воркує: – Доб-р-ого р-р-анк-у! (Д. Білоус).

2. Від озерецька, тихо ступаючи по землі, піднімалася бабуся, у руці вона несла пучок татарського зілля. Цілий вік стояв на її темнім обличчі.

– Добрий день, бабусяю.

Вона зупинилась, перевела подих.

– Добридень, дитино. Чий же ти будеш? (М. Стельмах).

3. – Добрий день, – привіталась, переступивши поріг.

– Доброго здоров'я, – відповіла Килина, уникаючи дивитись на гостю (Є. Гуцало).

Сформувати вміння й навички семикласників орієнтуватися в мовленнєвій ситуації, характерній для певного висловлювання, відповідно до якої добирати необхідні вигуки сприяють вправи 653. II, 654, 662 або такі завдання:

Опишіть мовленнєві ситуації, у яких доречно вжити етикетні вигуки, що виражають прощання (уявіть собі вік співрозмовників, їх стосунки – сімейні, офіційні тощо).

Довідка: до побачення! будьте здорові! дозвольте відкланятися! салют! щасливо! щасливої дороги! до зустрічі! на все добре! бувай здоров! ідіть здорові! з Богом!

Прочитайте речення. Спробуйте зробити їх виразнішими, емоційнішими, дібравши потрібні вигуки. Запишіть одержані речення. Перевірте, наскільки грамотно ви їх записали, чи виділили вигуки відповідними пунктуаційними знаками.

1. Яка спека! 2. Яка брудна робота! 3. Як тут гарно! 4. Ми вирушаємо в похід! 5. Як неприємно це чути! 6. Як я міг потрапити у таку халепу? 7. Промокла на дощі до кісток.

Прочитайте виразно поезію. Що надає тексту емоційної забарвленості? Чим ускладнено речення в тексті? Чи є вставними наведені слова ввічливості?

Сію дитині в серденько ласку.

Сійся-родися ніжне «будь ласка»,

Вдячне «спасибі», «вибач» тремтливе –

Слово у серці, як зернятко в ниві.

«Доброго ранку!», «Світлої днини!» –

Щедро даруй ти людям, дитино.

Мова барвиста, мова багата,

Рідна і тепла, як батьківська хата (В. Гринько).

Прочитайте й визначте, які почуття передаються за допомогою вигуків у кожному прикладі. З'ясуйте особливості передачі їх на письмі. Запишіть 3-4 речення, які найбільше вам сподобалися.

1. *Ах, як не хочеться листу з дерева падати...*(Остан Вишня.) 2. *Ой хмелю мій, хмелю, хмелю зелененький* (Нар. тв.) 3. *О, тоді ясні дні оживлять твою путь... Юних днів, днів весни ти не забудь, не забудь!* (І. Франко.) 4. *Гей, над дорогою стоїть верба...*(П. Тичина.) 5. *Ох!.. зірка в серце впала!* (Леся Українка). 6. *Соб! Цабе! Гарячий степ і вечір.* (В. Базилевський.)

(Учні виконують завдання й аналізують різноманітність ситуацій, у яких використовуються вигуки. Роблять висновок про виразність української мови, багатство вираження різних почуттів за допомогою вигуків, водночас звертаючи увагу на правопис їх).

Семикласники виконують вправу 658 й зв'язують свої міркування щодо грамотного написання вигуків і звуконаслідувальних слів й поставлених пунктуаційних знаків із теоретичним матеріалом підручника на с. 260 й виконують вправу 660 для активізації й закріплення здобутих знань.

Можна запропонувати для закріплення сформованих умінь додатково такі вправи:

Спишіть речення, розкриваючи дужки.

1. *«Чув тільки, як за стінами падали, зривались і падали в м'яку землю яблука. Гуп (гуп)гуп...» (І. Цюпа).* 2. *«Трінь (трінь)! – почулося в цей час і забриніло, відбилося від ташанських плес, злякалося, затанцювало, заграло, як музика» (Г. Тютюнник).* 3. *«Сонця нема ще, ще сходило. А по степу в хлібах: шарх! (шарх)» (А. Головка).* 6. *«– Мовчу я, а в самого серце тільки стук (стук) стук, стук (стук) стук» (Г. Тютюнник).*

Складіть речення зі словами *ура, агов, алло* так, щоб в одному випадку вони були вигуками, в іншому – іменниками.

Спишіть речення, ставлячи розділові знаки. Підкресліть емоційно забарвлені слова, визначте функції їх.

1. *«О чого це ти такий сердитий?» (Г. Тютюнник)* 2. *«Тю як це він не примітив такої гарної дівчини». (М. Коцюбинський.)* 3. *«– Марш звідси, я тут житиму». (Остап Вишня.)* 4. *«Заграй, мій милесенький, а оці маленькі послухають. Ну ж заграй» (А. Головка.)* 5. *«Валю, чуєш агов я живий». (А. Малишко.)* 6. *«– Агей Іване чи не страшно тобі під землею?» (Ю. Яновський.)*

5. Висновок уроку (що дізналися?)

Учитель: Отже, що нового ви дізналися на уроці? Про яку особливу частину мови ми сьогодні говорили і в чому полягає її особливість?

Учень: Про вигук й звуконаслідувальні слова. Ця частина мови не належить ні до повнозначних, ні до службових частин мови, бо вони не

називають предметів, ознак чи дій і не виконують функцій службових частин мови.

Учитель: Чи вдалося нам сформулювати визначення поняття «вигук»?

Учень: Вигуки – це слова, що служать для вираження різних почуттів не називаючи їх.

Відповідь на запитання вправи 663 сприятимуть узагальненню й систематизації здобутих на уроці знань й досягти кінцевого результату уроку.

6. Рефлексія способів досягнення знань (як дізналися?)

Учитель: Що ми робили, щоб досягнути нашої мети, яку ми визначили на початку уроку?

Учень: Ми досліджували речення, порівнювали вигуки й звуконаслідувальні слова з іншими частинами мови, з'ясовували, що вони виражають, ознаки їх, як вони пишуться, які пунктуаційні знаки при них уживаються. Зіставляли свої міркування з визначенням у підручнику й досягнули поставленої мети.

7. Домашнє завдання

Учитель: Які вміння будете відпрацьовувати вдома?

Учень: Мабуть, упізнавати вигуки в реченні й правильно вживати їх у власному мовленні.

Учитель: Добре, ви справжні дослідники! А чи можна сказати, що ми вичерпали всі проблеми, пов'язані зі вживанням вигуків у нашому повсякденному мовленні?

Учень: Ні, звичайно. Ми постійно повинні слідкувати за чистотою власного мовлення, контролювати його, усувати з мовлення грубі слова, дотримуватися етикету й бути ввічливими, уникати неправильних форм вживання вигуків.

Учитель: Молодці! Дома виконуєте завдання одне з двох на вибір (вправа 666).

Учитель: Урок закінчено. Називаються прізвища найактивніших на уроці учнів.

Варто відзначити, що в процесі роботи над використанням вигуків необхідно враховувати *міжпредметні зв'язки*. Наприклад, використання текстів, які вивчаються під час вивчення інших предметів (етики, української літератури).

Отже, висловлюємо припущення, що методичні рекомендації до процесу навчання вигуків виявляться ефективними для всіх учасників навчального процесу, новий підручник для 7 класу буде сприяти набуттю учнями життєво необхідних багатоаспектних компетентностей учнів.

Статья раскрывает особенности обучения и использования междометий в процессе коммуникации на уроках украинского языка в 7 классе по новому учебнику украинского языка (авторы Н. Голуб, Г. Шелехова, В. Новоселова, А. Ярмолюк). Автором проанализированы междометия как средства выражения эмоциональности и их роль на разных уровнях речевого акта; сосредоточено внимание на необходимости овладения учащимися особенностями функционирования междометий в различных речевых ситуациях, на изучении междометий на уровне текста; даются методические рекомендации по работе над изучением междометий и звукоподражательных слов на уроке украинского языка.

Ключевые слова: междометие, морфология, изучение междометия, функционирования междометий, новые учебники украинского языка.

The article reveals the peculiarities of learning and the use of interjections in the communication process on the lessons of the Ukrainian language in the 7th grade textbook on the new Ukrainian language (H. Golub, G. Shelekhov Vladimir Novoselov A. Yarmolyuk). The author analyzes the interjections as a means of expressing emotion and their role at different levels of the speech act; It focused attention on the need to give students the peculiarities of the functioning of interjections in different speech situations, to study interjections level text; gives

guidelines for work on the study of interjections and onomatopoeic words in the Ukrainian language classes.

Key words: interjection, morphology, the study of interjections, the functioning of interjections, new textbooks of the Ukrainian language.

Література

1. Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Граматика української мови. Морфологія : Підручник. – К. : Либідь, 1993. – С. 318-330.
2. Виноградов В.В. Русский язык: М. – Л. – 1947. – С. 745.
3. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. – К. : Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. – С.374-389.
4. Вихованець І.Р. У світі граматики. – К.: Рад. шк. 1987. – С. 99.
5. Сучасна українська літературна мова : підручник [за ред. А. П. Грищенка]. – К. : Вища школа, 1997. – С. 480-488., с. 427
6. Українська мова; Українська література. 5–9 класи. [Текст] : навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів : / укл. Г. Т. Шелехова, М. І. Пентиліук, В. І. Новосьолова та ін. – К. : Видавничий дім "Освіта", 2013.
7. Українська мова. Підручник для 7 класу загально- освітніх навчальних закладів / Н. Б. Голуб, Г. Т. Шелехова, В. І. Новосьолова, А. В. Ярмолук – К. : Педагогічна думка, 2015. – 288 с. : іл.

Literatura

1. Bezpozasko O. K., Horodens'ka K. H., Rusanivs'kyu V. M. Hramatyka ukrayins'koyi movy. Morfolohiya : Pidruchnyk. – K. : Lybid', 1993. – S. 318-330.
2. Vynohradov V.V. Russkyu yazyk: M. – L. – 1947. – S. 745.
3. Vykhovanets' I.R. Teoretychna morfolohiya ukrayins'koyi movy: Akademichna hramatyka ukr. movy / I. Vykhovanets', K. Horodens'ka; Za red. I. Vykhovantsya. – K. : Univ. vyd-vo “Pul'sary”, 2004. – S.374-389.
4. Vykhovanets' I.R. U sviti hramatyky. – K.: Rad. shk. 1987. – S. 99.

5. Suchasna ukrayins'ka literaturna mova : pidruchnyk [za red. A. P. Hryshchenka]. – K. : Vyshcha shkola, 1997. – S. 480-488., s. 427

6. Ukrayins'ka mova; Ukrayins'ka literatura. 5–9 klasy. [Tekst] : navchal'ni prohramy dlya zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv : / ukl. H. T. Shelekhova, M. I. Pentylyuk, V. I. Novos'olova ta in. – K. : Vydavnychyy dim "Osvita", 2013.

7. Ukrayins'ka mova. Pidruchnyk dlya 7 klasu zahal'no- osvitnikh navchal'nykh zakladiv / N. B. Holub, H. T. Shelekhova, V. I. Novos'olova, A. V. Yarmolyuk – K. : Pedahohichna dumka, 2015. – 288 s. : il.